

# مقایسه تروریسم و جرم سازمان یافته

سعید حکیمی ها

عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین (ع)

## چکیده

یکی از مظاهر جهان امروز، فراهم شدن محیطی است که به راحتی پدیده‌های مجرمانه از جمله، پدیده تروریسم و جرایم سازمان یافته می‌توانند از مرزهای ملی بگذرند و تهدیدات امنیتی جدیدی را گریبانگیر ملت‌ها کنند. سازمان‌های بین‌المللی مسئول، مبارزه با این جرایم را سرلوحه برنامه‌ها و سیاست‌های خود قرار داده و دولت‌ها را در مبارزه جدی با مظاهر مختلف آن و همکاری با یکدیگر ترغیب می‌کنند. لازمه مبارزه با هر پدیده‌ای شناخت کافی از مفهوم، مصادیق و علل وجود آن است. با وجود اتفاق نظر بین دولت‌ها در مبارزه با تروریسم و جرایم سازمان یافته شناخت کاملی از مفهوم آنها وجود ندارد. هر یک از این پدیده‌ها مجموعه‌ای از جرایم را به خود اختصاص می‌دهند که بیان شباهت‌ها، تفاوت‌ها و ارتباطی که ممکن است بین آنها وجود داشته باشد، موجب شناخت بیشتر شده و امکان مبارزه بهتری را فراهم خواهد کرد.

کلید واژه‌ها: تروریسم، جرم سازمان یافته، حقوق کیفری.

## مقدمه

تروریسم بین‌المللی، جرایم سازمان یافته فراملی و شیوه‌های متنوع تطهیر پول ناشی از درآمدهای نامشروع، از اشکال نوین بزهکاری هستند که در دهه‌های اخیر (به خصوص پس از دوران جنگ سرد)، ظهور و گسترش یافته و موجب نگرانی جدی مردم، دولتها و سازمانهای بین‌المللی شده است. تروریسم و جرایم سازمان یافته به طور سنتی مشکل داخلی هر کشور محسوب می‌شده است. این مسئله از دو دهه گذشته منتهی به هزاره سوم میلادی به پدیده‌ای فراملی و خطرناک تبدیل شده و از جمله مواردی است که به عنوان تهدیدی برای دولتها و جوامع قرن بیست و یکم میلادی شناخته می‌شود. (گزارش هیأت علمی عالی رتبه تهدیدات، چالش‌ها و تغییر، ۱۷:۲۰۰۴)<sup>۱</sup>

حادثه تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نقطه اوج عملیات تروریستی سازمان یافته تلقی شد و توجه تمامی دولتها و سازمانهای بین‌المللی تأثیرگذار را به مبارزه با تروریسم جلب کرد. تروریسم و جرایم سازمان یافته، ارتباط و شباهتهای زیادی با یکدیگر دارند. این امر سبب شده است بسیاری از آثار تروریسم در ردیف جرایم سازمان یافته ذکر شود. هر چند اعمال تروریستی غالباً به صورت سازمان یافته به وقوع می‌پیوندند؛ اما با توجه به مفهوم و ویژگیهای خاص که امروزه برای جرایم سازمان یافته در نظر گرفته شده است، تروریسم حتی به شکل سازمان یافته، خارج از قلمرو جرایم سازمان یافته قرار می‌گیرد. با وجود این جدایی، این دو پدیده در بسیاری از مواقع با یکدیگر ارتباط پیدا می‌کنند. در این تحقیق ضمن ارائه مهمترین ویژگیهای این دو پدیده، مقایسه‌ای به عمل خواهد آمد تا وجوه تشابه و اختلاف و ارتباط آنها مشخص گردد.

## ۱- تروریسم

امروزه پدیده تروریسم به یکی از پدیده‌های حاد و بحران ساز در جامعه بین المللی تبدیل شده و مبارزه با آن در سرلوحه مباحث نمایندگان دولتها و سازمانهای بین المللی قرار گرفته است. تروریسم بین الملل، مهمترین ارزشهایی را که در منشور ملل متحد مورد تأکید قرار گرفته است، مورد حمله قرار می‌دهد. تروریسم از دیدگاه اسلامی هم کاملاً مذموم و برخلاف اصول و ارزشهای اسلامی از قبیل اصل کرامت انسانی و حق برخورداری از حیات و امنیت است. شورای امنیت سازمان ملل متحد در اقدامی عجولانه درواکنش نسبت به حادثه تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، قطعنامه‌های شماره ۱۳۶۸ مورخ ۱۲ سپتامبر و شماره ۱۳۷۳ مورخ ۲۸ سپتامبر و بالاخره قطعنامه شماره ۱۳۷۷ مورخ ۱۲ نوامبر ۲۰۰۱ را صادر کرد. دولت امریکا و متحدانش با سوءاستفاده از جو ایجاد شده و مفاد قطعنامه‌های مزبور، به بهانه مقابله با تروریسم به کشور افغانستان حمله نظامی کردند و عمل خود را از مصادیق دفاع مشروع دانستند.

تروریسم به معنی ایجاد ترس و وحشت شدید است. (وبستر<sup>۱</sup>، ۱۹۸۶: ۲۳۶۱؛ آکسفورد<sup>۲</sup>، ۱۹۹۱: ۸۹۳) هر چند ارتکاب جرایمی در معنی تروریسم از زمانهای دور در جوامع مختلف به عنوان شدیدترین جرایم مطرح بوده است؛ اما ریشه تروریسم به شکل و مفهوم جدید خود با ویژگی نظام مند و سازمان یافته به دوره‌ای از انقلاب کبیر فرانسه باز می‌گردد. در فاصله زمانی ۱۷۹۳ تا ۱۷۹۴ میلادی که به «حکومت ترور» معروف است، هزاران نفر به قتل رسیدند و ترس و وحشت سراسر فرانسه را در بر گرفت. (گریسون<sup>۳</sup>، ۲۰۰۳: ۴۴)

ظهور پدیده تروریسم در عرصه بین‌المللی به عنوان یک معضل و تلاش در جهت مبارزه با آن قدمت چندانی ندارد. نخستین کنوانسیون بین‌المللی درباره تروریسم «کنوانسیون پیشگیری و مجازات تروریسم» در سال ۱۹۳۷ توسط جامعه ملل تهیه و به امضای تعدادی از کشورها رسید، ولی به علت بروز جنگ دوم جهانی به اجرا در نیامد. ماده یک این کنوانسیون تروریسم را تعریف می‌کرد و مقرر می‌داشت: «هر گونه عمل جنایی که به طور مستقیم بر ضد یکی از دولتها صورت گیرد و هدف آن ایجاد حالت وحشت و نگرانی در میان اشخاص یا عموم مردم باشد.» (A/C.6/1972)

سازمان ملل متحد تلاشهای خود در مورد تروریسم را به دنبال گسترش فعالیتهای تروریستی در سطح بین‌المللی رسماً از سال ۱۹۷۲ به ابتکار کورت والدهایم دبیر کل وقت سازمان، با قرارداد در دستور کار مجمع عمومی آغاز کرد. مجمع عمومی در همان سال، کمیته ویژه‌ای در خصوص تروریسم با عضویت ۳۵ کشور تشکیل داد. این کمیته تا سال ۱۹۷۹ پیگیری مسائل مربوط به تروریسم را عهده دار بود و با وجودی که اعضای کمیته بحثهای فراوانی راجع به تعریف و ماهیت تروریسم داشتند؛ اما در گزارش نهایی به مجمع عمومی هیچ تعریفی از تروریسم ارائه نشد. (A/۳۴/۳۷, ۱۹۷۹)

با وجودی که تاکنون اقدامات سازمان ملل متحد در واکنش به مهمترین اشکال تروریسم، منتهی به صدور سیزده سند بین‌المللی در قالب کنوانسیون و پروتکل شده است، اما این سازمان به دلیل اختلاف نظر اعضای خود، هنوز نتوانسته است کنوانسیونی جامع در مبارزه با تروریسم که حاوی تعریف مورد توافق اعضای جامعه بین‌المللی باشد، ارائه کند.

## ۲- مفهوم تروریسم

علیرغم عدم حصول توافق اعضای جامعه بین المللی در پذیرش تعریف واحدی از ماهیت تروریسم، برخی از کشورها در قانون کیفری خود تروریسم را تعریف کرده‌اند. فرانسه در ماده ۱-۴۲۱ قانون جزای خود تروریسم را به «اقدام فردی یا جمعی که هدف آن، اختلال شدید در نظم عمومی از طریق ارعاب یا ترور است» (قانون کیفری فرانسه) معرفی نموده و مصادیق متعدد تروریسم را در ماده مزبور بر شمرده است. در حقوق کیفری ایران، عنوان مجرمانه مستقلی برای تروریسم پیش بینی نشده است. نقص قوانین موجود در این زمینه و الزام ناشی از قطعنامه شماره ۱۳۷۳ شورای امنیت که برای دولتها تکلیف جرم انگاری اقدامات تروریستی را به عنوان جنایت مهم در نظر گرفته است، سبب شده است تا دولت ایران اقدام به تهیه «لایحه مبارزه با تروریسم» کند و در تاریخ ۱۳۸۲/۹/۱۵ جهت بررسی و تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم دارد.

در ماده یک لایحه مبارزه با تروریسم پیش بینی شده است که «ارتکاب یا تهدید به ارتکاب جرایم و اقدامات خشونت آمیز از طریق به وحشت افکندن مردم جهت تاثیرگذاری بر خط مشی، تصمیمات و اقدامات دولت جمهوری اسلامی ایران، سایر کشورها و سازمانهای بین الدولی، جرم تروریستی محسوب می‌شود.» علاوه بر تعریف تروریسم، در مواد ۲ و ۳ لایحه، مصادیق متعدداعمال تروریستی احصا شده است. فارغ از ایراداتی که بر تعریف ارائه شده وجود دارد، تصویب لایحه مزبور می‌تواند به سیاست کیفری ایران در قبال تروریسم نظم بخشد و ایرادات و خلاءهای قانونی موجود را مرتفع سازد.

تعریف ساده‌ای که از تروریسم می‌توان ارائه داد عبارت از: «ارتکاب اعمال خشونت‌آمیز یا تهدید به استفاده از خشونت علیه اشخاص یا اموال برای ایجاد رعب و وحشت عمومی.» اضافه کردن برخی قیود موجب محدود شدن قلمرو جرم خواهد شد. به عنوان مثال تعریف تروریسم به «اعمال ترور به صورتی منظم و سازمان یافته با خشونت و کشتار بی حساب» (بیرو، ۱۳۷۰، ۴۲۶) یا «خشونت سازمان یافته علیه انسانها و نهادهای اجتماعی به منظور تغییر نظم حاکم» (شاملو، ۱۳۸۱، ۱۳۱) از آنجا که تحقق تروریسم را منوط به ارتکاب اعمال سازمان یافته و قتل و کشتار، با قصد و انگیزه سیاسی کرده است موجب خروج موضوعی برخی مصادیق این جرم خواهد شد. از نظر حقوقی هم ارتکاب تروریسم ممکن است انفرادی یا سازمان یافته باشد؛ همچنانکه در تعریف قانون جزای فرانسه و در لایحه مبارزه با تروریسم ایران پیش بینی شده است مرتکب جرم ممکن است فرد یا گروه (سازمان یافته) باشد.

با وجود عدم وجود تعریفی متفق علیه از تروریسم، برخی از خصوصیات و ویژگیهای اعمال تروریستی از قبیل ارتکاب برخی افعال خشونت‌آمیز، به نحوی که قتل یا صدمات جسمانی یا تخریب مهم اموال را به وجود آورد و قصد ایجاد رعب و وحشت نزد گروه معین یا عموم مردم را باعث گردد در غالب تعاریف به عمل آمده از تروریسم عنوان شده است. در عمل هم مشاهده می‌شود اکثر اعمال تروریستی دارای خصوصیت سازمان یافتگی و با انگیزه سیاسی یا کسب قدرت به وقوع می‌پیوندند و انگیزه مالی در جرم تروریستی ضعیف و یا در جهت تامین هزینه‌های گروه یا سازمان است.

## ۳- جرم سازمان یافته

یکی از قدیمی ترین و مشهورترین سازمانهای مجرمانه که در بین سازمانهای تبهکار فراملی جایگاه ویژه ای به خود اختصاص داده است، سازمان مافیا است. بطوری که به خیلی از سازمانهای مجرمانه عنوان سازمان مافیایی خطاب می شود. پیچیدگی ساختار مافیا، نفوذ آن در دستگاه های دولتی و نوع اقداماتی که برای رسیدن به قدرت و ثروتهای نامشروع در زمانهای مختلف به عمل می آورند، سبب شده است که با وجود مبارزات مستمری که علیه این سازمان صورت گرفته و ضربات شدیدی که به آن وارد شده است، هنوز هم بتواند به فعالیتهای مجرمانه خود ادامه دهد و در برخی موارد مورد اقتباس سازمانهای مشابه قرار گیرد. (ر.ک. به: میر محمد صادقی، ۱۳۷۷: ۲۰۶-۱۹۸)

در نتیجه فرآیند جهانی سازی و گسترش فن آوری، تغییرات قابل توجهی در ماهیت و میزان جرایم سازمان یافته در حال ایجاد است. امروزه سازمانهای مجرمانه، فعالیتهای غیرقانونی خود را متنوع نموده و در کشورهای مختلف گسترش داده اند؛ به طوری که تعداد کشورهایی که تحت تأثیر جرایم سازمان یافته قرار دارند، افزایش یافته و در صد بالایی از جرایم ارتكابی در کشورهای مختلف به جرایم سازمان یافته اختصاص یافته است. فعالیتهای این سازمانها در زمینه هایی مانند قاچاق انسان، سلاح های گرم، وسایل نقلیه مسروقه، منابع طبیعی، اشیای فرهنگی، مواد نابود کننده ازون، فضولات خطرناک، اجزای بدن انسان و همچنین آدم ربایی برای گرفتن باج، به سرعت گسترش پیدا کرده است. براساس آمارهای سازمان ملل متحد، در آمد سالانه ناشی از جرایم سازمان یافته در حدود ۵۰۰ میلیارد دلار است و بر اساس برخی برآوردها، تا سه برابر این میزان می رسد. در سال ۲۰۰۰ میلادی، مبلغی بین ۵۰۰

میلیارد تا ۱/۵ تریلیون دلار پول تطهیر شده است. علیرغم حجم بالای این مبالغ و نقش آنها در افزایش جنایت سازمان یافته، بسیاری از کشورها قوانین لازم برای مقابله با «پول شویی»<sup>(۱)</sup> را وضع ننموده‌اند. (گزارش هیأت عالی رتبه تهدیدات، چالش‌ها و تغییر، ۲۰۰۴:۵۴)

شروع اقدام سازمان ملل متحد در مبارزه با جرایم سازمان یافته به سال ۱۹۷۵ میلادی باز می‌گردد.

کنگره پنجم این سازمان در مورد جلوگیری از جرم و رفتار با مجرمین که از اول تا دوازدهم سپتامبر همان سال در ژنو تشکیل شد، به بررسی تغییراتی که در شکل و ابعاد جرایم ایجاد شده است، پرداخت و تاکید عمده آن بر جرایمی بود که به قصد کسب منافع مالی ارتکاب می‌یابند. پس از آن به سبب تهدیدات مستمری که از ناحیه جرایم سازمان یافته برای جوامع مختلف وجود داشته است، موضوع همواره در دستور کار کنگره‌های بعدی سازمان ملل متحد قرار گرفت تا اینکه نهایتاً تلاش سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ منتهی به تدوین و تصویب «کنوانسیون علیه جرایم سازمان یافته فراملی»<sup>۱</sup> در مجمع عمومی شد. با تصویب نهایی سند توسط چهلمین کشور و گذشت نود روز از آن، در دسامبر سال ۲۰۰۳ میلادی این کنوانسیون لازم الاجرا شده است. (Un News, 2003.)

کنوانسیون علیه جرایم سازمان یافته فراملی، به دلیل اینکه پس از تصویب مجمع عمومی، جهت امضا و تصویب دولتها در شهر پالمروی ایتالیا گشوده شد، کنوانسیون پالمروی خوانده می‌شود. این کنوانسیون را ۱۴۷ کشور و ۱۰۰ گروه امضا کرده‌اند و دارای ۴۱ ماده و ۳ پروتکل است:



۱- پروتکل مبارزه علیه قاچاق انسانها به ویژه اطفال و زنان به منظور کار اجباری یا بهره برداری جنسی، که ۱۱۷ کشور و ۸۰ گروه آن را امضا کرده‌اند و از دسامبر ۲۰۰۳ به اجرا در آمده است.

۲- پروتکل مربوط به قاچاق مهاجران از طریق زمینی، دریایی یا هوایی که ۱۱۲ کشور و ۶۹ گروه آن را امضا کردند و از ژانویه ۲۰۰۴ به اجرا درآمد.

۳- پروتکل علیه تولید و قاچاق غیرقانونی اسلحه و مهمات که هنوز تعداد کشورهای تصویب کننده به حد لازم (۴۰ کشور) نرسیده است. (یازدهمین کنگره سازمان ملل متحد درباره پیشگیری از جرایم، ۲۰۰۵)

در مجموع فرایند تصویب کنوانسیون مزبور در سازمان ملل متحد از جانب دولتهای عضو با مشکل خاصی مواجه نبوده است. سازمانهای ملل گامهای اساسی و بسیار وسیع و موفقیت آمیزی علیه تروریسم برداشته است.

#### ۴- مفهوم جرم سازمان یافته

اصطلاح جرم سازمان یافته، ابتدا در نوشته‌های جرم شناسی مطرح شد و نخستین بار، ساترلند جرم شناس معروف آمریکایی در سال ۱۹۲۴ میلادی در کتاب مشهور خود تحت عنوان «اصول جرم شناسی» به آن اشاره کرده است. ساترلند در مقام توصیف جرایم سازمان یافته، براساس مطالعات و مشاهدات خود در کشور آمریکا، به دو نکته تاکید می‌کند: اول اینکه روابط بین بزهکاران با سازمان و تشکیلات ممکن است حاصل جمع منافع یا حاصل رویه و عملکرد عده‌ای بزهکار باشد که به شکل هدایت شده و حول یک عملکرد به توافق رسیده‌اند؛ اگر چه بعضی از سازمانهای مشروع با گذشت زمان تبدیل به سازمانهای جنایی با تشکیلات مجرمانه می‌گردند.

نکته دیگر در تشکلهای جنایی این است که حتماً برای اینکه با موفقیت قرین باشند باید بتوانند با نمایندگان در حکومت رابطه برقرار و در آنها نفوذ کنند. با وجود یک دولت قوی و سالم، تشکل سازمان یافته هر قدر هم قوی باشد موفق به استمرار حرکت خود نخواهد شد. عاملی که ساترلند روی آن تکیه دارد این است که سازمانهای جنایی زمانی ایجاد شده‌اند که بحرانی در کشور وجود داشته و از آن بحران استفاده کرده و متشکل شده‌اند. بنابراین حمایت از اعضا و خود گروه در مقابل مجریان قانون و دولت، شعار اصلی تشکل‌های مجرمانه است. به همین منظور تشکلهای به طرق مختلف در مقام جلب نظر دولتمردان هستند. (سیاسی، اجرایی، قضایی و تقنینی) تشکلهای سازمان یافته برای اندیشه که انتصابات سیاسی و انتخابات را دولت کنترل می‌کند عامل کنترل دولت، پلیس و دستگاه قضایی نیز هستند؛ بنابراین اگر این سازمانها به نوعی در دستگاه دولت نفوذ کنند، می‌توانند در نهایت، اغماض، چشم‌پوشی و ارفاق پلیس و دادگاه را برای خود داشته باشند. (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۹)

از نظر گسن جرم سازمان یافته نتیجه اراده ناشی از تبانی و مشاوره چند نفر با هم برای ارتکاب یک یا چند اقدام جنایی و اساساً به منظور تصاحب اموال دیگران است. مانند دزدی با هتک حرمت، سرقت در هتل‌ها، کلاهبرداری و جعل که معمولاً در چارچوب وضعیتی غیرمخصوص یا بی شکل انجام می‌گیرد.

جرم سازمان یافته از عملیاتی نظیر با طرح ریزی، شناسایی محل، آمادگی و گردآوری اطلاعات و انتخاب بازیگران آن جرم ناشی می‌شود و می‌تواند سه شکل داشته باشد:

۱- با توسل به خشونت صورت می‌گیرد مانند سرقت مسلحانه از یک بانک.

۲- پرداختن به فعالیت‌های غیرقانونی سودبخش، بخشی از جرایم سازمان یافته از به فساد کشاندن دیگران ناشی می‌شود (مانند اداره مخفیانه قمارخانه یا عشرتکده، قاچاق مواد مخدر).

۳- شکل متمدن جرم سازمان یافته، بزهکاری «یقه سفیدها» است. یعنی اعمال اشخاص که متعلق به گروه‌های بالایی جامعه هستند و شامل اعمال مکارانه است، تقلب در امور مالیاتی، جرایم مربوط به قوانین شرکت‌ها، رشوه دادن به کارمندان دولت و غیره از آن جمله‌اند. (گسن، ۱۳۷۰: ۲۳۸).

در شناخت مفهوم جرم سازمان یافته، باید دقت داشت که این جرم با جرایمی که صرفاً ارتکاب آنها به صورت گروهی و با مشارکت و معاونت دو یا چند نفر به وقوع می‌پیوندد تفاوت دارد. از طرفی باید در نظر داشت که هر چند تاکنون تعاریف متعددی از جرم سازمان یافته (به خصوص در جرم شناسی) به عمل آمده است، اما تعریفی که مورد اتفاق نظر حقوقدانان باشد وجود ندارد.

جرم سازمان یافته یک نهاد غیر ایدئولوژیک است که مرکب از تعدادی افراد با روابط متقابل، بر مبنای سلسله مراتب شکل گرفته که حداقل سه رده متمایز در آن وجود دارند و هدف آن جلب منفعت و قدرت با اشتغال به فعالیت‌های مشروع و نامشروع است. مسئولیت‌های کلیدی ممکن است برحسب روابط خویشاوندی یا دوستی و یا صرفاً بر اساس مهارت، داده شود. مسئولیت‌ها در هیچ برهه زمانی خاصی قائم به دارندگان آنها نمی‌باشند. اعضاء آن را دائمی می‌دانند و سعی دارند یکپارچگی و فعال بودن آن را در جهت نیل به اهداف حفظ کنند. تمایل به استفاده از خشونت و یا رشوه برای رسیدن به اهداف یا حفظ انسجام زیاد است. عضوگیری محدود است هرچند از افراد غیر عضو ممکن است به طور موردی استفاده شود.

قواعد صریح مکتوب یا شفاهی دارند که با ضمانت اجراهای شدیدی، شامل مرگ، اعمال می‌شوند (آبادینسکی<sup>۱</sup>، ۱۹۹۴: ۶)

یکی از نویسندگان ضمن بررسی و ارائه تعاریفی که از جانب برخی جرم‌شناسان و سازمانهای بین‌المللی از جرم سازمان یافته به عمل آمده است و با بیان ایراداتی که بر هر یک وارد است، خود در مقام ارائه تعریفی جامع اظهار داشته است: «جرم سازمان یافته عبارت از فعالیت‌های غیرقانونی و هماهنگ گروهی منسجم از اشخاص است که با تئانی با هم برای تحصیل منافع مادی و قدرت، به ارتکاب مستمر مجرمانه شدید می‌پردازند و برای رسیدن به هدف از هر نوع ابزار مجرمانه نیز استفاده می‌کنند» (شمس ناتری، ۱۳۸۳: ۱۱۱) در این نتیجه‌گیری، قید «تحصیل قدرت» به عنوان هدف مرتکبین، برخلاف مستندات نویسنده محترم و بر خلاف آنچه امروزه در مقام تمیز جرم سازمان یافته و تروریسم بر آن تاکید می‌شود می‌باشد و حذف آن نیز خللی به تعریف ذکر شده نمی‌زند؛ زیرا در حقیقت کسب قدرت از جانب گروه مجرمین سازمان یافته به عنوان ابزاری برای رسیدن به منافع مادی است. بنابراین هدف اقدامات این گروه تحصیل منفعت مادی است.

قوانین کیفری کشورهای مختلف جرم سازمان یافته را به عنوان جرم مستقل پیش‌بینی نکرده‌اند، اما مصادیق این جرم را می‌توان تا حدودی در قوانین کیفری از جمله در قوانین ایران پیدا کرد. به عنوان نمونه ماده ۴ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام مقرر می‌دارد: «کسانی که با تشکیل یا رهبری شبکه چند نفری به امر ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مبادرت ورزند، علاوه بر ضبط کلیه اموال منقول و غیرمنقولی که از طریق رشوه کسب کرده‌اند، به نفع دولت و استرداد اموال مذکور در مورد اختلاس و

کلاهبرداری و رد آن حسب مورد به دولت یا افراد، به جزای نقدی معادل مجموع آن اموال و انفصال دائم از خدمات دولتی و حبس از پانزده سال تا ابد محکوم می‌شوند و در صورتی که مصداق مفسد فی الارض باشند، مجازات آنها مجازات مفسد فی الارض خواهد بود.»

در کنوانسیون پالمو نیز تعریفی از جرم سازمان یافته فراملی به عمل نیامده است و تنها به ویژگیهای اصلی آن اشاره شده است. اما ویژگیهای بیشتری از جرم سازمان یافته توسط جرم شناسان و حقوقدانان بیان شده است که ابعاد آن را روشن می‌کند.

## ۵- ویژگیهای جرم سازمان یافته

بیان ویژگیهای جرم سازمان یافته می‌تواند در شناخت ابعاد مختلف این جرم و تمیز آن از دیگر مظاهر مجرمانه به وسیله گروه‌هایی که اقدامات خود را سازماندهی می‌کنند، کمک کند. شریف بسیونی و ادوارد وتر<sup>۱</sup> دوازده ویژگی زیر را بر اساس مشاهدات عینی از گروه‌های جرم سازمان یافته بر می‌شمارند که ممکن است تمام یا بخشی از این ویژگیها در گروه‌های مزبور وجود داشته باشد:

- ۱- هدف شرکای جرم این است که برای ارتکاب فعالیت‌های مجرمانه بر اساس مبانی کم و بیش مستمر با هم متحد گردند.
- ۲- هدف اصلی آنها تحصیل سود است.
- ۳- آنها برای رسیدن به اهداف خویش چه در داخل گروه و چه در تعقیب مقاصد خارجی از خشونت به عنوان یکی از ابزارها استفاده می‌کنند.
- ۴- افساد ماموران دولتی و دیگران، بخشی از روش کار آنها است.

۵- آنها با تقلب در پرداخت مالیات و فعالیتهای تجاری انحصاری و غارتگرانه به دنبال افزایش منافع هستند و برای نفوذ در فعالیتهای اقتصادی مشروع و ایجاد تزلزل در آنها از تأثیر فاسد کننده خویش استفاده می کنند.

۶- آنها برای بازیابی و افزایش منافع خویش به تطهیر پول متوسل می گردند.

۷- آنها حتی زمانی که شعبه ها یا فعالیت های فراملی دارند در یک محدوده ملی (داخلی) به فعالیت می پردازند.

۸- در جایی که گروه با تهدید سلامت جامعه و نظم عمومی یا دیگر مصالح اجتماعی و اقتصادی فعالیت می کند، حضور و فعالیتهای گروه بر جامعه تأثیر منفی دارد.

۹- آنها مکرراً و نه همیشه در یک تشکیلات پیچیده و با رهبری واحد در بالای هرم تشکیلات، متمرکز و سازماندهی می شوند.

۱۰- از اعضای سازمان، وفاداری به آن خواسته می شود و این وفاداری با نظم خشک و خشن اعمال می گردد، به گونه ای که در صورت قصور، سرکشی و خیانت، مجازات مرگ به همراه دارد.

۱۱- عضویت در سازمان مبتنی بر موفقیت شخصی در امتحاناتی است که در ارتباط با وفاداری به سازمان، بی رحمی و مهارتهای تبهکارانه صورت می گیرد. در سازمانهای دوستانه [ائتلافی] این عضویت با یک شروع [عضوگیری] سری همراه است.

۱۲- سری بودن یکی از علامتهای شاخص این گروه ها است. (بسیونی، و وتر،

با استنباط برخی از جرم شناسان، جرم سازمان یافته باید حداقل ۱۰ خصیصه از ویژگی‌های ذیل را داشته باشد:

۱- ساختار هرمی شکل. سازمان‌های بزهکار دارای نوعی ساختار سازمانی و عمدتاً ساختار هرمی شکل هستند.

۲- وجود قدرت مرکزی. در حقیقت ساخت قدرت هرمی شکل به نوعی مستلزم یک قدرت واحد و متمرکز خواهد بود. بنابراین در سازمان‌های بزهکار یک قدرت مرکزی وجود دارد. این قدرت مرکزی مدیریت واحد و منسجمی را بر کل سازمان و اعضای آن اعمال می‌کند.

۳- استمرار و تداوم. سازمان‌های بزهکار دارای استمرار زمانی هستند. یعنی فعالیت‌های آنها مقطعی نیست و به صورت مستمری تداوم دارد.

۴- وجود نوعی قواعد ضمنی الزام آور. حفظ و تداوم ساختار سازمانی مستلزم وجود نوعی قواعد الزام آور است که همه اعضا ناگزیر به رعایت آنها باشند. به همین سبب یکی از ویژگی‌های سازمان‌های بزهکار وجود قواعدی الزام آور است. با این حال بدیهی است که به دلیل ماهیت خاص چنین سازمان‌هایی، قواعد مزبور نوعی حالت ضمنی خواهد داشت و با قواعد مکتوبی که به عنوان نمونه یک سازمان مشروع دارد متفاوت خواهد بود، اما از طرف دیگر معمولاً قواعد فوق‌علیرغم ضمنی بودن و در عین حال سری و محرمانه بودن، روشن و شفاف هستند و مورد پیروی اعضای سازمان قرار می‌گیرند. مسلماً هرگاه این قواعد توسط اعضاء نادیده و یا نقص گردد با ضمانت اجراهای شدید و حتی منجر به حذف فرد خطا کار خواهد شد.

۵- فدایی بودن بزهکاران و اعضای تشکیل دهنده گروه.

۶- سازمان یافتگی و یا نظام مند بودن عملیات مجرمانه. ماهیت جرایمی که توسط این گونه سازمان‌ها ارتکاب می‌یابد به گونه‌ای است که یک نفر به تنهایی نمی‌تواند رکن مادی آن را انجام دهد. لذا علاوه بر این که حضور چند نفر در کنار یکدیگر ضروری است هر کدام از آنها نیز باید عهده دار عمل خاصی باشد و در نتیجه هر سازمان بزهکار دارای یک تقسیم کار ویژه میان اعضای خود خواهد بود.

۷- جرم سازمان یافته نوعی پاسخگویی به تقاضای اموال یا خدمات نامشروع توسط یک تشکل است.

۸- جرم سازمان یافته تأمین کننده نیازهای خدماتی یا نیازهای یک گروه (مال خرها) به افراد دیگر است.

۹- انحصار گری: یعنی این سازمانها، پدیده قمار یا توزیع مواد مخدر و الکل را در کشورهایی که داشتن آن جرم است، به عهده و در انحصار خود می‌گیرند.

۱۰- توسل به خشونت.

۱۱- جرم سازمان یافته برای حکومتها و دولتهای دموکراتیک و مردم سالار یک نوع تهدید به شمار می‌آید.

۱۲- فراملی شدن یا بین المللی شدن جرم سازمان یافته: موضوعات جرایم سازمان یافته مثل اقتصاد و مسائل مربوط به کرامت انسانی، با توجه به حذف مرزهای سیاسی در برخی مناطق دنیا و تفاوت اقتصادی فاحش بین کشورها و قاره‌های دنیا و بالاخره با توجه به تسهیلات و ارتباطات (به ویژه رایانه‌ای)، سبب شده است این قبیل جرایم در سطح منطقه‌ای یا بین المللی نیز رخ دهد. بنابراین در کنار سازمانهای جنایی متعارف، سازمانهای جنایی فراملی دست اندرکار در قاچاق اعضای بدن اطفال، روسپیکری بین المللی، قاچاق عتیقه جات و میراث فرهنگی و مواد مخدر نیز وجود



دارد. (ر.ک: نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۰؛ معظمی، ۱۳۸۴: ۳۳-۳۱؛ سلیمی، ۱۳۸۲: ۴۹-۴۸)

کنوانسیون پالمو به غیر از ویژگی شدت جرم ارتكابی توسط سازمانهای مجرمانه که می بایست دارای مجازاتی با حداقل چهار سال حبس باشند تا مشمول ضمانت اجرای کنوانسیون قرار گیرند. (Art2,Par.b) همچنین فراملی بودن جرم ارتكابی، یعنی در قلمرو بیش از یک دولت ارتكاب یافته باشد، اما طراحی و هدایت و یا آثار آن شامل دولت دیگری باشد یا توسط گروه مجرمانه سازمان یافته ای ارتكاب یابد که در سرزمین بیش از یک دولت به فعالیت اشتغال داشته باشد. (Art3) بدون اینکه تعریفی از جرم سازمان یافته و فراملی به عمل آمده باشد، سه ویژگی دیگر برای آنها در نظر گرفته شده است. این ویژگیها عبارتند از:

۱- ارتكاب جرم توسط گروهی که حداقل از سه نفر عضو تشکیل شده باشد.

۲- استمرار جرم در طول زمان

۳- انگیزه و هدف نهایی از ارتكاب جرم، تحصیل منافع مالی و مادی باشد.

(Art,5)

با توجه به عدم وجود یک تعریف رسمی و مورد اتفاق نظر از جرم سازمان یافته و همچنین در مورد تروریسم، ویژگیهای مذکور می تواند در شناخت جرم سازمان یافته و احراز تشابه و اختلاف آن با تروریسم تا حدود زیادی به روشن شدن موضوع کمک کند. حال به مقایسه تروریسم و جرم سازمان یافته می پردازیم.

## ۶- مقایسه تروریسم و جرم سازمان یافته

به رقم اینکه جرم تروریسم و جرم سازمان یافته، شباهت‌هایی به یکدیگر دارند، اما اختلاف‌های شناخته شده بین آنها سبب شده است تا برای هر یک از آنها وجود مستقلی قائل شوند.

### ۱- وجوه تشابه:

هر دو پدیده علاوه بر فراگیری از پدیده‌ای داخلی به فراملی تبدیل شده‌اند و تروریستها و جنایتکاران فراملی امروزه کمال استفاده و بهره‌برداری را از جهانی شدن در رسیدن به مقاصد مجرمانه خود می‌برند؛ زیرا سرعت جابجایی و باز تر شدن مرزهای بین کشورها و تسهیلات و ایمنی که وسایل ارتباطی ایجاد کرده‌اند، هم برای کاربران قانونی و حکومت‌های ملی در جهت توسعه و پیشرفت جوامع و هم برای کسانی که در جستجوی صدمه رساندن به دیگران و ارتکاب جرم و کسب سودهای نامشروع و غیرقانونی بوده‌اند مفید بوده است. (شلی<sup>۱</sup>، ۱۹۹۹: ۳۱۲-۳۰۳)

بر خلاف آنچه که در مورد اعمال تروریستی گفته می‌شود، این اعمال اقداماتی کور و بی هدف نیستند، بلکه تروریستها مانند اعضا سازمانهای مجرمانه، معمولاً به صورت برنامه‌ریزی شده و هدفمند اقدام می‌کنند. (کالوانی<sup>۲</sup>، ۲۰۰۲). با وجودی که در اغلب اقدامات تروریستی اشخاص بی گناه آماج حملات هستند اما اقدامات مزبور، مورد خواست تروریستها است تا به هدف و خواسته خود در برابر حکومت یا اشخاص دیگر برسند.

هر دو گروه معمولاً از رفتارهای خشونت‌آمیز و بی‌رحمانه برای ارباب مستقیم قربانیان خود و تهدید و توسل به خشونت فیزیکی برای رسیدن به مقصد استفاده

می‌کنند. البته هدف هر یک از گروه‌ها در استفاده از خشونت متفاوت است. (کالوانی، ۲۰۰۲)

هر دو گروه از روشها و تدابیر مشابه در ارتکاب جرم مانند آدم‌ربایی، هواپیما ربایی، ترور و اخاذی و همچنین جرایم علیه اموال برای تامین مالی سازمان استفاده می‌کنند.

تروریسم و جرم سازمان یافته دارای یک ماهیت مستقل و با لذات نیستند، بلکه روش و طریق خاص ارتکاب جرایم عمومی به آنها ویژگی تروریستی یا سازمان یافته می‌دهد؛ بدین سبب است که برخی از جرایم با توجه به نوع ارتکاب آن می‌تواند تروریستی و یا جرم سازمان یافته تلقی شود. (مانند آدم‌ربایی، قتل و اعمال خشونت). همین خصوصیت می‌تواند دسترسی به تعریف تروریسم و جرم سازمان یافته را مشکل سازد.

## ۲- وجوه افتراق:

مهمترین عاملی که متخصصان، بخصوص جرم‌شناسان در تمییز و تفکیک اعمال تروریستی سازمان یافته ذکر کرده‌اند انگیزه و داعی ارتکاب جرم است. به گفته آنان جرم سازمان یافته با انگیزه سودجویی صورت می‌گیرد، در حالی که اقدامات تروریستی با انگیزه‌ای سیاسی یا ایدئولوژیک ارتکاب می‌یابند و گروه‌های تروریست به طور ایدئولوژیک، وادار به عملیات تروریستی می‌شوند. هدف آنها این است که قدرت را در دست گیرند، درحالی‌که گروه‌های جرم سازمان یافته برای تحصیل منافع مادی وارد عمل می‌شوند و به دنبال تحصیل قدرت نیستند. یکی از نتایج منطقی این تفاوت این است که گروه‌های تروریستی به دنبال سرنگونی یا اضمحلال حکومت هستند درحالی‌که گروه‌های جرم سازمان یافته عموماً به دنبال کارکردن در یک نظام اجتماعی خاص برای تداوم بخشیدن به فعالیتهای خود هستند. تفاوت اساسی در این

است که سازمانهای تروریستی به دنبال سرنگونی دولت با تغییر روابط سیاسی موجود هستند. (بسیونی و وتر، ۱۳۸۰) در کنوانسیون پالمو هم به وجود انگیزه سودجویی و کسب منافع مادی در جرایم سازمان یافته فراملی تأکید شده است. (بند ۲) ماده ۲ و پاراگراف (۱) بند (۲) از ماده (۵)

از ویژگیهای اصلی جرم سازمان یافته، وجود گروه مجرمین سازمان یافته یا یک گروه دارای تشکیلات سازمانی است که هدفشان ارتکاب جرم است، برای اعضا نقش معینی مشخص کرده و در ترکیب اعضای آن استمرار وجود دارد. با وجودیکه امروزه پدیده تروریسم نیز خود را بصورت سازمان یافته نشان می دهد؛ اما نمی توان منکر اعمال تروریستی انفرادی شد. (لوینف<sup>۱</sup>) در قوانین کیفری کشورهای مختلف نیز تروریست را اعم از شخص یا گروهی از اشخاص معرفی کرده اند.

ممکن است یک وجه تمایز مهم دیگر بین گروه های تروریستی و گروه های مجرمین سازمان یافته را ناشی از دیدگاه حکومتها دانست. بعضی از حکومتها با نمایندگان گروه های انقلابی که به عملیات ترور خشونت آمیز مشغولند، مذاکره می کنند. چنین مذاکراتی بر اساس تصمیم دولتها جهت به رسمیت شناختن این گروه ها بدون در نظر گرفتن نوع کارهایی که مرتکب شده اند. چنین مذاکراتی منجر به کسب شکلی از مشروعیت برای چنین گروه هایی گردیده است. ولی دولتها روش مذاکره را در برخورد با گروه های جرم سازمان یافته بکار نمی برند. (بسیونی و وتر، ۱۳۸۰)

تروریستها اغلب خواستار این هستند که اقدامات آنها تحت پوشش رسانه ها قرار گیرد و آن را وسیله ای برای پیشبرد اهداف خود می دانند. در حالیکه گروه های جرم سازمان یافته از این امر اجتناب می ورزند. (کالوانی)

با توجه به اینکه هدف و انگیزه گروه‌های تروریستی سیاسی کسب قدرت است، اغلب در جلب حمایت مردم با دولت‌ها در رقابت هستند و سعی می‌کنند اعمال خشونت از ناحیه خود را به نحوی توجیه کنند؛ در حالیکه گروه‌های جرم سازمان یافته به چنین حمایتی نیاز ندارند. (کالوانی)

تروریسم همواره با خشونت و اعمال خرابکارانه همراه است، لیکن جنایات سازمان یافته غالباً بدون خشونت محسوس صورت می‌گیرند و جز در موارد ضروری از این حربه استفاده نمی‌شود. (سلیمی، ۱۳۸۲، ۴۴)

هنگامی که تروریستها دستگیر و در مقابل دادگاه تحت محاکمه قرار می‌گیرند، بر خلاف اعضای گروه‌های جرم سازمان یافته، اغلب مواقع با غرور و افتخار به اعمال ارتكابی خود اقرار می‌کنند. (کالوانی)

با توجه به تهدیداتی که از جانب تروریسم متوجه ملل مختلف شده، این جرم در اسناد بین‌المللی موقعیت ممتازی پیدا کرده است. علاوه بر این اشکال مختلف آن در کنوانسیونهای متعدد سازمان ملل متحد محکوم و در جهت مبارزه با آنها مقرراتی شده است. شورای امنیت سازمان ملل متحد نیز در چندین قطعنامه، تروریسم را به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی شناخته است؛ در حالیکه تلقی جهانیان در امر مبارزه با جرایم سازمان یافته به این اندازه از اهمیت برخوردار نبوده است.

## ۷- ارتباط تروریسم و جرم سازمان یافته

با وجود اختلافاتی که بین این دو پدیده حقوقی وجود دارد، در عمل گروه‌های تروریستی و گروه‌های جرم سازمان یافته جهت رسیدن به اهداف خود با یکدیگر همکاری می‌کنند. و از طرف دیگر ملاکهای بیان شده نیز نمی‌توانند همیشه معیار

تشخیص قرار گیرند. به عنوان مثال مهمترین عامل اختلاف که تروریسم را نوع مستقل و جداگانه‌ای از جرم سازمان یافته بیان می‌کند، این است که جرم سازمان یافته با انگیزه مالی و سودجویی صورت می‌گیرد، ولی اقدامات تروریستی انگیزه سیاسی یا ایدئولوژیک دارند. با وجودیکه این ضابطه در بسیاری از موارد قابل اعمال است، اما نمونه‌های متعددی که افراد و گروه‌هایی با انگیزه مالی و یا انگیزه سیاسی و مالی به عملیات تروریستی دست می‌زنند را نباید از نظر دور داشت. آل کاپون تروریست معروف، نه تنها کسب و کارهای بزهکارانه، بلکه سیاستهای شیکاگو را نیز تحت سلطه خود داشت.

از طرفی جای سؤال است که گروه‌های تروریستی که دارای انگیزه سیاسی یا ایدئولوژیک هستند، هزینه‌های سنگین این عملیات را از چه منابعی تامین می‌کنند؟ به غیر از گروه‌هایی که از پشتوانه مالی دولتهای حامی تروریسم استفاده می‌کنند، سایر گروه‌های تروریستی برای تامین هزینه‌های خرید تجهیزات، اسلحه، وسایل حمل و نقل و پرداخت حقوق نفرت و آموزش آنها چاره‌ای جز ارتکاب جرایم مالی و تجارت غیرقانونی ندارند. برای نمونه، برخی گروه‌های تروریست شناخته شده مانند ارتش متحد «شان» در میانمار، ام - ۱۹ در کلمبیا و راه درخشان در پرو، از سودی که از راه تجارت مواد مخدر به دست می‌آورند برای تامین هزینه‌های مبارزات شورشگرانه خود استفاده می‌کنند. بدون این منبع در آمد قابل ملاحظه، بسیاری از گروه‌ها توان فعالیت خود را از دست خواهند داد یا بکلی متلاشی خواهند شد. بنابراین انگیزه سودجویی، فصل مشترک آشکاری با بسیاری از رویدادهای ایدئولوژیک دارد.

## نتیجه گیری

با وجود اختلاف مفاهیم تروریسم و جرایم سازمان یافته، برخی از خصوصیات و ویژگی های اعمال تروریستی و جرایم سازمان یافته و همچنین شباهتهایی که با یکدیگر دارند مشخص شد. فراملی شدن این دو پدیده که در اعمال تروریستی غلبه پیدا کرده است و برخی شیوه های یکسانی که در هر دو، مورد استفاده قرار می گیرد. سبب شده است که تصور گردد تروریسم یکی از مصادیق بارز جرم سازمان یافته است. با توجه به تفاوت های شناخته شده بین آنها این دو جرم، عنوان مجرمانه مستقل از هم پذیرفته و برای مبارزه با هر یک باید سیاست جنایی متناسب با آن را در نظر گرفت. شرایط و عوامل پیدایش هر یک از این پدیده و انگیزه ارتکاب هر کدام متفاوت است و نمی توان برای مبارزه با این دو پدیده راهکار مشترکی ارائه کرد. به نظر می رسد وجود خلاء قانونی در بسیاری از کشورها (از جمله قوانین کیفری ایران) در مبارزه صحیح با تروریسم و جرایم سازمان یافته کاملاً احساس می شود. با قوانین موجود نمی توان واکنش مناسبی به شیوه های جدید ارتکاب این نوع جرایم و حمایت کنندگان اصلی آنها که معمولاً در پشت صحنه قرار می گیرند اتخاذ نمود. در حقیقت طراحان، هدایتگران اصلی و کسانی هستند که سود واقعی از ارتکاب جرایم نصیب آنها می شود؛ در عین حال که کمترین خطر و آسیب متوجه آنهاست. بنابراین امروزه مبارزه با این دسته از جرایم از یک طرف مستلزم بازنگری در قوانین کیفری موجود و از طرفی با توجه به فراملی شدن تروریسم و جرایم سازمان یافته، نیازمند همکاری کشورهای مختلف با یکدیگر در مبارزه با آنهاست.

## یادداشتها:

۱- منظور از پولشویی یا تطهیر پول، مجموعه اعمالی است که طی آن معاملات و درآمدهای نامشروع، شکلی کاملاً قانونی گرفته و از تعقیب و مجازات قانونی رهایی می یابند.

### منابع فارسی

- بسیونی، محمد شریف و وتر، ادوارد، "درآمدی بر درک جرم سازمان یافته و مظاهر فراملی آن"، ترجمه محمد ابراهیم شمس ناتری، مجله حقوقی و قضایی دادگستری، شماره ۳۴، بهار ۱۳۸۰
- سلیمی، صادق، جنایات سازمان یافته فراملی، تهران، انتشارات صدرا، سال ۱۳۸۲
- شمس ناتری، محمد ابراهیم، جرایم سازمان یافته، فصل نامه تخصصی فقه و حقوق، سال اول، شماره اول، تابستان ۱۳۸۳
- میرمحمد صادقی، حسین، حقوق جزای بین المللی (مجموعه مقالات)، جرم سازمان یافته یا شرکت سهامی ارتکاب جرم، تهران: نشر میزان، ۱۳۷۷
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، تقریرات درس جرم شناسی، دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق، نیمسال اول ۸۰-۱۳۷۹
- کسن، ریموند، جرم شناسی نظری، ترجمه مهدی کی نیا، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۷۰.
- معظمی، شهلا، جرم سازمان یافته و راهکارهای جهانی مقابله با آن، تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۴.

### منابع انگلیسی

- A /34 / 37 , 1979
- A /c. 6/418 , November, 2, 1972 , Annex . I .
- Calvani , sandro Threat to human security:terrorism,organized crime and drugs in Asia. Presentation at the united nations Inter-Agency Security network Group Meeting Bangkok, 9March 2002.
- Code Penal France ‘ Book Iv . Felonies And Misdeanours Against The Nation ‘ The State And The Public Peace
- Garrison, Terrorism : The Nature of its history, Criminal justice Studies, 2003 Vol . 16 (1) . P.44
- Luneev,viktor,High-Impact Terrorism,Organized crime and Terrorism,Translated from the Russian by Kelly Robbins, <http://books.nap.edu/catalog/10301.html>
- Reprt of High Level Panel on Threats ,Challenges and Changes ," A more Secure World : our Sbared responsibility" ,A/59/562/ 2 Des.2004.in [www.Un.org/secure](http://www.Un.org/secure) world/
- Shelley, Louise. Organized crime, Terrorism and Cybercrime, <http://www.american.edu/tracc/publications/shelley>.
- [www.UNODC.org/unodc-conventions-Against-Terrorism/htm](http://www.UNODC.org/unodc-conventions-Against-Terrorism/htm)
- [www.un.org/News/Press/docs/2003/note-5800.doc.htm](http://www.un.org/News/Press/docs/2003/note-5800.doc.htm)
- Webster's Third New international dictionary, Massachusetts,Martin- Webster inc -1986 ‘ P.2361 . also oxford Advanced Learen,s dictionary. fourth Edition ‘ Oxford university press 1951-P.893

